

Gedichten, gedachten en melodieën rond het thema 'Op reis'

drie overdenkingen gehouden op zondagmorgen 14 september 2014
tijdens de open monumentendagen in de Ludenkapel te Doorn

door Harry Schram

I
U bent hier omdat u onderweg bent. Onderweg zijn betekent dat u ergens vandaan komt en ergens naar toe gaat. Heeft u van te voren bepaald waar u naar toe wilt gaan? U kunt namelijk vele kanten uit: rechtsaf, linksaf, rechtdoor. Misschien wilt u wel terug. Maar dat kan niet. U kunt alleen maar doorgaan, vooruit.

In de bijbel worden veel mensen beschreven die onderweg zijn. Bij voorbeeld Abraham. Hij kreeg het met zijn vader aan de stok en is toen gegaan. Ik vertel u het verhaal.

Abrahams vader was Terach; hij was vernoemd naar de maangod. Volgens een midrasj (Joodse legende) zou hij de kost verdiend hebben met het maken en verkopen van afgodsbeelden. Voor die beelden bogen de Babyloniërs zich, maar de jonge Abram deed hier niet aan mee. Op een dag, toen zijn vader weg moest en Abram op de winkel moest passen, vernietigde hij alle beelden. Toen Terach weer thuis kwam vond hij in zijn atelier slechts nog de brokstukken. "Wie heeft dit gedaan?" vroeg hij woedend aan zijn zoon. Deze antwoordde: "Zie je niet de bijl in de arm van het grootste beeld? Een vrouw bracht deze schaal met meel als offergave. Toen wilden alle afgodsbeelden iets van het meel. Maar dat beviel het grootste niet; hij haalde een bijl en sloeg alle andere dood". Drijf je de spot met mij?, vroeg Terach dreigend, "De afgodsbeelden kunnen immers niet zien en kunnen zich ook niet verplaatsen." Daarop antwoordde Abram spottend: "Waarom zouden we die stomme beelden dan als goden vereren?" Dit was een keerpunt in zijn leven. Hij ging op weg, naar een vreemd land, omdat hij zijn omgeving was ontgroeid. Luister naar het volgende gedicht van A. Marja.

Von fremden Ländern und Menschen

Over de bergen en achter de zee,
warm in een wagen of koud in een slee,
men ik de paardjes of zit ik gedwee
naar de voerman te kijken?

Reis ik alleen of nam iemand mij mee,
over de bergen en achter de zee,
kan de kabouter, de dansende fee,
in ieder land mij bereiken?

Mensen in kleren vol kleuren flaneren,
zijn die nu net als ze er uitzien, of doen
ze altijd als op een feest?

Over de bergen en door de woestijn,
ben ik aan 't groeien of blijf ik nog klein,
kan ik ooit weer het jongetje zijn
dat zijn pap niet wil eten?

Moet ik proberen sommen te leren,
mag ik op school straks vertellen hoe toen
wat 'k heb gezien is geweest?

Achter de zee en dwars door het ijs,
held in een hutje, prins in een paleis,
of ik nu droom of werkelijk reis,
ik zal het nooit meer vergeten.

A. Marja, pseudoniem van Arend Theodoor Mooij (1917-1964)

De dichter schreef dit gedicht bij het pianowerk waarnaar u nu kunt luisteren: **Robert Schumann (1810-1856), *Von fremden Ländern und Menschen* uit *Kinderszenen*, Op. 15 Nr. 1** (te beluisteren op: www.ludenkapel.nl/files/muziek1.wma).

Abraham ging op weg naar het onbekende. Ik hoop dat u ook vandaag het onbekende zult ontmoeten.

Opdracht

Wanneer jij gaat
mijn vriend
naar daar
waar ik niet komen kan
wanneer jij gaat
neem dan een stuk
mijn vriend
van mij
daar waar jij gaat
wanneer jij gaat
en groet dan, vriend, voor mij
daar waar jij gaat
het volk,
de mensen en de dingen
zing daar voor mij
wat ik niet zingen kan
wees jij mijn vreugd
mijn hoop
jij mijn geloof voor hen
wees jij voor mij
wat ik niet kan voor hen
wanneer jij gaat
waar ik niet komen kan
mijn vriend
groet hen voor mij.

De Elegasten

Tot slot wil ik u nog kennis laten maken met een onbekende (hoop ik) dans van **Ernest Chausson (1855-1899), *Sarabande* uit *Quelques danses*, Op. 26, Nr. 2** (www.ludenkapel.nl/files/muziek2.wma).

Ik wens u een heel prettige dag.

achter deuren

achter elke deur
 elk raam
 woont een verhaal
 gebladderd belabberd soms
 siddert het
 fijn besnaard
 web van de geest
 dat poorten opent
 naar een verleden
 dat zijn leven versleutelt
 tot een eigen toekomst
 telkens weer

Op enkele dagen van het jaar
 is bijna alles wel eens waar.

Leo Vroman

Het is het verhaal van de Hof van Eden. De mens woonde in een Hof, een vertrouwde omgeving, waarin alles duidelijk was, soms goed, soms belabberd. Maar de mensen ervoeren het niet als zodanig, want ze wisten niet beter. Totdat zij een boom ontdekten die de poorten opende naar een eigen toekomst. De vrucht van die boom bracht een nieuwe toekomst. De mens zou door het eten van de vrucht van een één—dimensionaal, in een toestand van een slaapwandelaar, of van een kind?, een twee—dimensionaal wezen worden. Maar we mogen ook zeggen: de mens is door het eten van die vrucht (vrucht staat voor kennis) volwassen geworden Hij leerde goed van kwaad te onderscheiden. Anders gezegd: hij werd zelf iemand die kon bepalen wat goed of kwaad was. Zijn ogen werden geopend, wat mijns inziens betekent dat hij handelingsbevoegd werd en inzicht kreeg in wat onder handelen moet worden verstaan De mens werd, door het eten van die vrucht, zich bewust van zijn daad. Hij kreeg verantwoordelijkheid te dragen.

Die mens staat voor u en ik. Wij leefden in een tuin, gezellig thuis met onze ouders in een vertrouwde omgeving. Nu is deze mens, nu zijn u en ik, ons bewust geworden van onze situatie. We zijn volwassen geworden en dan kun je niet meer thuis blijven. Dan verlaat je het ouderlijk huis. We gaan op weg. We gaan de wereld in, die ons onbekend is, althans niet zo vertrouwd als de thuissituatie.

Dat is het verhaal van de Hof van Eden. Het gaat over volwassen geworden mensen die het huis ut worden gejaagd. De wereld in, de wereld bewerken, door je talenten te gebruiken. De hof verlaten, het ouder:uk huis verlaten, dat is misschien heel gewoon, maar toch is het een onderneming. Je gaat iets tegemoet dat je niet kent, je gaat iet nieuws beginnen. Daarvoor is het nodig dat ik het ouderlijk huis verlaat. Dat is een stap in het diepe, maar ik doe het toch. Dat doet u vandaag ook. U gaat op weg. Op weg naar het onbekende, hoop ik, en niet naar dat wat al bekend is. Op weg gaan is durven gaan, is het nieuwe tegemoet gaan. Onderweg kom je nieuwe dingen tegen, onverwachte dingen, kom je onverwachts andere mensen tegen, die anders zijn dan jijzelf ...

Het lied 'Jij'

Waarheen ik ook ga - Jij!
Waar ik ook sta - Jij!
Alleen maar Jij, en weer Jij en altijd Jij!
Jij, Jij, Jij!
Als het met mij goed gaat - Jij!
Als het me pijn doet - Jij!
Alleen maar Jij en nog eens Jij en altijd Jij!
Jij, Jij, Jij!
Hemel - Jij; aarde - Jij; boven - Jij; beneden - Jij;
waarheen ik mij ook keer, aan ieder einde:
alleen maar jij en nog eens Jij en altijd Jij!
Jij, Jij, Jij!

Martin Buber

O, verlies de draad niet in de doolhof,
Je bent op doorreis naar jezelf.

Elly en Rikkert Zuiderveld

Zoals de *Pavane van Ernest Chausson, uit zijn Quelques danses, Op. 26 Nr. 3*. Misschien iets nieuws voor u ... ik hoop het (www.ludenskapel.nl/files/muziek3.wma).

Vele wegen gaan
vanaf de voet van de berg omhoog.
Maar op de top
staren we allemaal naar
de ene heldere maan'

Ikkyū Sōjun (1394–1481)

III

In hoeverre verlaat ik mijzelf als ik op weg ga? Durf ik mijn oude ik achter me te laten en een nieuw leven te beginnen? Het getuigt van spiritualiteit als u zich bezint op 'hoe ga ik verder?' Een nieuwe weg inslaan, een nieuw begin, zonder precies te weten waar(op) je uitkomt. Vertrouwen, durven, geloven in jezelf, in de medemens, misschien in iets hogers, iets anders, meerdimensionaals, in een toekomst. Hoe hachelijk de situatie ook was, waar je uitstapte - kijk naar de indrukwekkende portretten die Eduart Baçe van Albanese vluchtelingen maakte! - of waar je ook naar toegaat, jezelf, geloof in jezelf, neem je altijd mee. We kunnen niet om onszelf heen. Op weg, of onderweg, ontmoet ik een ander, een 'jij', en daardoor ook een andere, een nieuwe 'ik'.

Het geloof in mijzelf, wordt functioneel in de ander, als ander. Je laten aanspreken door de ander, de vreemdeling, die mijn ogen opent voor verborgen levenskansen en voorbij geziene lichtpunten. De ander die mij bevraagt, doet een beroep op mij, waardoor hij inhoud en betekenis geeft aan mijn bestaan. Dat is de spiritualiteit van de bijbel: de Ander, de onbekende, die zich aan mij bekend maakt in de ontmoeting met de ander.

De herinnering groeit aan mij, maar ook mijn fantasie naar verder. Vreemde landen, vreemde mensen, vreemde gewoonten, althans voor mij vreemd, voor hen niet. Zij roepen beelden bij mij op. Beelden die mij steeds weer fascineren, boeien. Ik ga op weg, ik weet niet waarom, maar een drang in mij 'zegt' mij, 'roept mij op' om op weg te gaan. Dat onderweg-zijn roept beelden bij mij op die voortkomen uit het verleden, waardoor herinneringen ontstaan, maar die ook op de toekomst gericht zijn: mijn dromen. Daartussen leef ik, daartussen vindt mijn bestaan plaats, tussen verleden en toekomst, tussen herinneringen en dromen.

Wie fantaseert niet graag over die toekomst. Wij weten vaak niet of het werkelijkheid is of fantasie. Een kind wil nog niet die onzekerheid als het onderweg is, op weg gaat. Het wil weten wat er gaat gebeuren. Laten we luisteren naar het gedicht 'Bittendes Kind' (Het vragende kind), dat A. Marja schreef bij het gelijknamige stuk uit de *Kinderszenen* van Robert Schumann.

Bittendes Kind

Pappie toe, vertel het nou
wat ik morgen krijg van jou!

Zeg alleen maar: is het wat
ik zo lang al heel graag had?

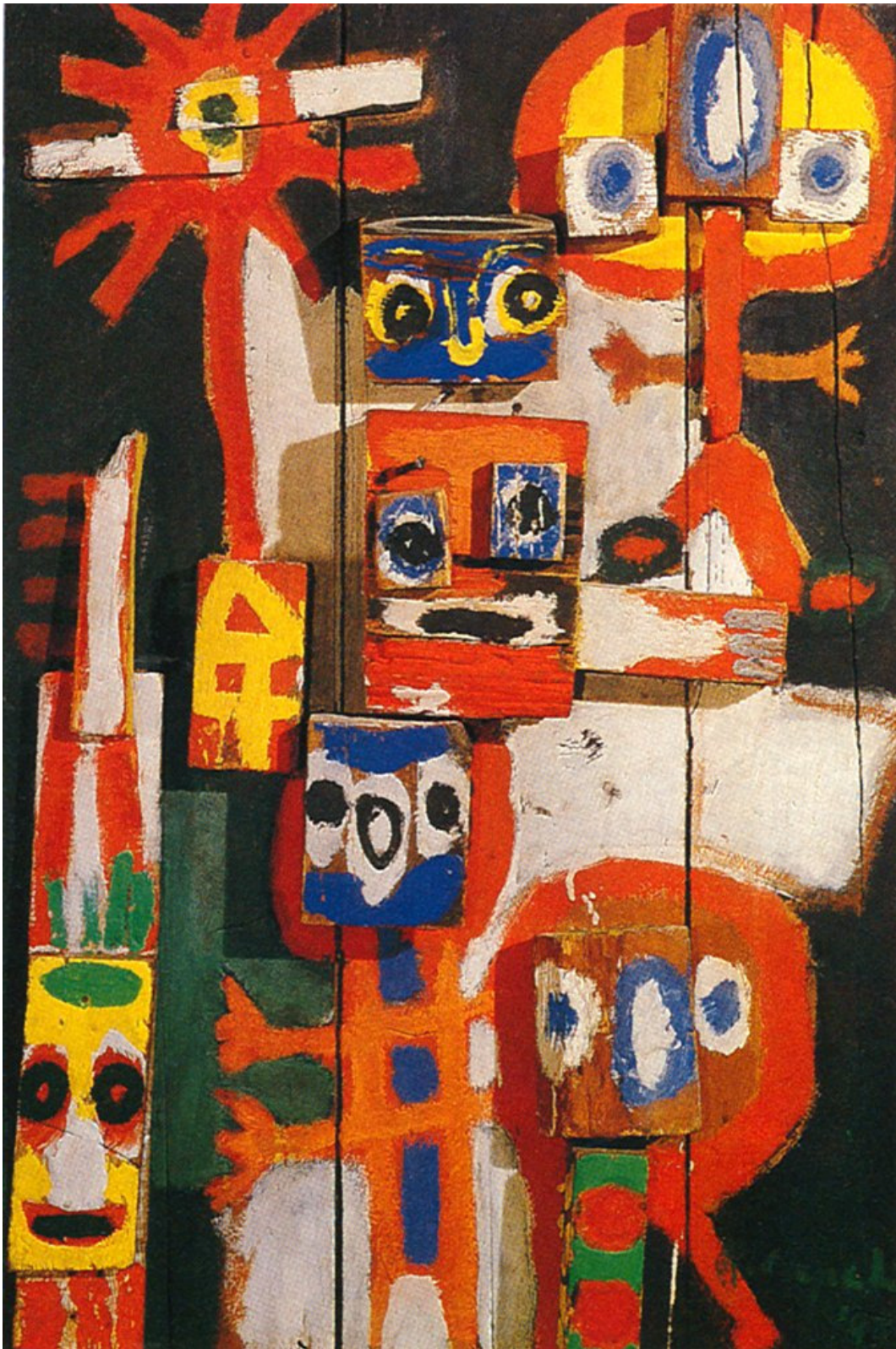
Pappie toe, doe niet zo flauw:
is het wat ik hebben wou?

Pappie, als je van me houdt,
zeg alleen maar: heet of koud!

A. Marja

Pianomuziek: **Robert Schumann (1810-1856), *Bittendes Kind* uit *Kinderszenen*, Op. 15 Nr. 4** (www.ludenskapel.nl/files/muziek4.wma). Luistert u naar de vraag van het kind die door de vader niet wordt beantwoord, maar wordt herhaald. Is dat niet de juiste dialoog? Wij weten niet het antwoord, maar denken mee door de vraag te herhalen. Opdat er inzicht ontstaat.

Maar zo is het met u en mij niet. Als wij op weg gaan, wat zullen wij dan onderweg tegenkomen, wat zal ons overkomen, maar in onze fantasie gaat het altijd goed, vaak in tegenstelling tot onze dromen. Gaan wij alleen, of is de vraag gerechtvaardigd, in hoeverre gaan wij alleen en dus in onzekerheid.

Karel Appel (1921-2006), "Vragende Kinderen", 1948

Abraham ging op weg zonder te weten waar hij zou uitkomen. Een soort blindelings vertrouwen. Mozes daarentegen wil duidelijkheid over het op weg gaan. Geen fantasieën, geen vage beloften, modern gezegd: wat is het doel en hoe kan ik dat zo snel en gemakkelijk en zo goed mogelijk bereiken! Stel de Tomtom maar in, want ik weet niet waar ik naar toe moet, weet überhaupt niet waar die plaats waar ik naar toe ga, ligt.

Ik ben op reis

ik ben op reis
al weet ik niet waarheen
maar ergens stond geschreven
dat ik deze weg moest gaan
en al aarzel ik soms even
langs die eindeloze baan
toch weet ik
iemand ging me voor
en daarom
ga ik door

ik heb geen geld
geen kaart en geen kompas
maar ik zie de tekens
en die zeggen mij genoeg
en al geeft er niemand antwoord
op de dingen die ik vroeg
toch weet ik
aan het eind vind ik gehoor
en daarom
ga ik door

[...]

ik ben op reis
al weet ik niet waarom
maar ik luister naar de stilte
en die zegt mij om te gaan
en al verlaat ik al m'n vrienden
moet ik overal vandaan
toch weet ik
er is geen ander spoor
en daarom
ga ik door

Elly en Rikkert Zuiderveld

De aanleiding om op weg te gaan hoeft niet altijd negatief te zijn. Zij kan voortkomen uit de menselijke eigenschap nieuwsgierigheid. Negatief behoort niet bij het leven dat spiritueel wil worden geleefd. Welk doel heeft/had u voor uw leven? Welke planning heeft u daartoe gemaakt en in hoeverre zijn die plannen uitgekomen?

Onderweg zijn betekent voor ons leven: luisteren. Dat is socialiteit. Maar niet als doel, want die ander komt op mijn weg, of ik wil of niet, waardoor ik tot socialiteit wordt aangezet. Abraham wist het doel niet. Mozes ook niet. En Jezus ook niet denk ik. En hopelijk weet u het ook niet. Desondanks zijn we op weg, zijn we onderweg, u en ik. Op weg zijn heeft met nieuwsgierigheid, met zoeken te maken. Nieuwsgierig naar wat het leven mij brengen zal. Nieuwsgierig naar de zin, als zingeving, van ons bestaan. Dat kunt u door de muziek dichterbij halen: *Ernest Chausson, Dédicace uit Quelques danses, Op. 26, Nr. 2* (www.ludenkapel.nl/files/muziek5.wma).

BRONNEN

gedichten

- Martin Buber, *Leven van symbolen van leven*, Utrecht 1998
- A. Marja (pseudoniem van Arend Theodoor Mooij), *Wat ik speelde: gedichten bij de Kinderszenen van Robert Schumann*, Den Haag 1959
- Ikkyū Sōjun. In: J. Stevens, *Drie zenmeesters*, Amsterdam 1993
- Leo Vroman, bron(nen) onbekend

liedteksten

- De Elegasten, De wereld van de elegasten, Cardinal Records C61009 (1970)
- Elly en Rikkert Zuiderveld, De draad van Ariadne, EMI 4C 054.24347 (1971)
- Elly en Rikkert Zuiderveld, Sta op en wandel, EMI 5979142 (2004)

muziek

Op 14 september 2014 werden de genoemde pianostukken vertolkt door Harry Schram. Hier zijn de volgende opnamen gebruikt:

- Klara Würtz (piano), *Von fremden Ländern und Menschen & Bittendes Kind* van Robert Schumann, *Kinderszenen*, Op. 15, Nrs. 1 & 4, van de CD *Schumann, Piano Works Vol. 2*, Briljant Classics 92505 (2007)
- Jean Hubeau (piano), *Sarabande, Pavane & Dédiace* van Ernest Chausson, *Quelques danses*, Op. 26, resp. Nrs. 2, 3 & 1, van de CD *Cécar Franck, Ernest Chausson & Paul Dukas: Œuvres pour piano*, Erato 212 4509962 (1995)

Harry Schram

Harry Schram studeerde schoolmuziek en piano aan het Utrechts Conservatorium. Piano bij Herman Uhlhorn en kamermuziek bij Frits Knol. Hij vervolgde zijn pianostudie aan de Hochschule für Musik in Berlijn bij professor Schlesier. In Zweden volgde hij een meesterkursus bij Gerald Moore. Vervolgens studeerde hij bij Jörg Demus en Marinus Flipse. Als kamermusicus werkt hij samen met instrumentalisten en zangers. Naast muziek studeerde Harry andragologie en theologie. Hij was onder meer directeur van de Hervormde Pedagogische Academie te Amsterdam en voorganger van de vrijzinnige geloofsgemeenschap NPB afd. Laren-Blaricum.